

การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของผู้เสียหาย (ศึกษาเฉพาะกรณีการรับฟังถ้อยคำของบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา)¹

ศิริสิทธิ์ สุจริตธรรม²

จากการศึกษาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของผู้เสียหาย กล่าวโดยเฉพาะการรับฟังถ้อยคำของบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง ประวัติความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎี ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ที่ตกอยู่ในสถานะผู้เสียหายในการรับฟังถ้อยคำของบุคคลดังกล่าว ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ความเข้าใจว่า สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานประการหนึ่งของมนุษย์ คนพิการแม้จะมีข้อจำกัด ทางด้านสภาพร่างกาย จิตใจ หรือสติปัญญา ก็ย่อมต้องได้รับความเคารพ และความคุ้มครองในสิทธิดังกล่าว ให้เสมอภาคเท่าเทียมกับบุคคลปกติทั่วไป เห็นได้จากการที่ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว โดยได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ยุทธศาสตร์ชาติ หรือแม้แต่ แผนการปฏิรูปประเทศ เป็นต้น

บุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาถือเป็นคนพิการประเภทหนึ่งที่มีความอ่อนแอ (Vulnerable Group) และมีความเปราะบาง (Positive Discrimination) มากที่สุดกลุ่มหนึ่ง เนื่องจากมีความสามารถในการรับรู้ และทำความเข้าใจ (IQ) ต่ำลงต่าง ๆ ได้อย่างจำกัดกว่าบุคคลปกติทั่วไป ทำให้ตกเป็นเป้าหมายของอาชญากร ได้ง่ายกว่าบุคคลปกติทั่วไป ซึ่งอุปสรรคหรือข้อด้อยดังกล่าวทำให้การเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ทางอาญาเกิดความไม่เท่าเทียมขึ้น เมื่อพิจารณาจากแนวคิดฐานสังคมที่ตระหนักถึงคุณค่าและสิทธิของคนพิการ ที่มองว่าคนพิการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม รวมทั้งแนวคิดฐานสิทธิที่ตระหนักว่าคนพิการมีฐานะเป็นประธาน แห่งสิทธิ ดังนั้น ในฐานะที่รัฐเป็นผู้มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยและอำนาจความยุติธรรมให้เกิดขึ้นใน สังคม จึงมีหน้าที่ต้องเคารพและคุ้มครองสิทธิของคนพิการ โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม พึงต้องให้ความช่วยเหลือคนพิการโดยคำนึงถึงความจำเป็นและความต้องการที่แตกต่างจากบุคคลปกติทั่วไป เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ รวมทั้งสร้างความเสมอภาคในการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญาด้วยการขจัดอุปสรรคหรือข้อด้อยของบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาให้สามารถ เข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักความเสมอภาคภายใต้แนวทางการเลือกปฏิบัติ ให้ เป็นไปอย่างเหมาะสมและเป็นรูปธรรม

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของผู้เสียหาย (ศึกษา เฉพาะกรณีการรับฟังถ้อยคำของบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา) โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ฐาตุร ศิริยุทธ์วัฒนา และคณะกรรมการสอบ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรนิติ เทพสุเมธานนท์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพรหม อินทร์มรรย

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนกลาง) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

นอกจากบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาจะเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความอ่อนแอ (Vulnerable Group) และมีความเปราะบาง (Positive Discrimination) มากที่สุดกลุ่มหนึ่งแล้ว ยังถือว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ (Special Needs) ไม่ต่างไปจากเด็ก แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ยังไม่มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาเพื่อให้สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้ ตรงกันข้าม กลับเน้นไปที่การให้ความคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นเด็กทั้ง ๆ ที่เด็กและบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาถือเป็นกลุ่มที่มีความอ่อนแอ (Vulnerable Group) และมีความเปราะบาง (Positive Discrimination) เฉกเช่นเดียวกัน ดังเห็นได้จากการบัญญัติให้การรับรองคุ้มครองไว้ในเรื่องการร้องทุกข์กรณีเด็กเป็นผู้เสียหาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 124/1 หรือการสอบปากคำผู้เสียหายที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 ทวิ หรือการสืบพยานเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 ตรี เป็นต้น

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่มีในปัจจุบัน ยังไม่ครอบคลุมถึงการรับฟังถ้อยคำของผู้เสียหายที่เป็นบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาเพื่อให้บุคคลดังกล่าวสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างแท้จริงหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ

ประการแรก ปัญหาการร้องทุกข์ของผู้เสียหายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา โดยที่ระบบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยเป็นระบบกล่าวหา (Accusatorial System) ซึ่งนอกจากจะบัญญัติให้พนักงานอัยการเป็นผู้มีอำนาจฟ้องแล้ว ผู้เสียหายก็ยังเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่กฎหมายบัญญัติให้มีอำนาจฟ้องด้วยเช่นกัน ดังนั้น ผู้เสียหายจึงต้องเริ่มต้นคดีของตนด้วยการร้องทุกข์ ซึ่งโดยเฉพาะในคดีความผิดต่อส่วนตัวนั้น การที่พนักงานสอบสวนจะทำการสอบสวนได้จะต้องมีการร้องทุกข์ตามระเบียบเสียก่อนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 121 วรรคสอง มิฉะนั้น ย่อมส่งผลต่ออำนาจฟ้องของพนักงานอัยการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120

เมื่อบุคคลที่ตกเป็นผู้เสียหายและต้องทำการร้องทุกข์นั้น เป็นบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา กลับไม่มีบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตราใดที่ได้บัญญัติถึงมาตรการหรือแนวทางการปฏิบัติในการรับคำร้องทุกข์จากผู้เสียหายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาให้แตกต่างหรือแยกต่างหากจากผู้เสียหายที่เป็นบุคคลปกติทั่วไป นอกจากบทบัญญัติมาตรา 123 และมาตรา 124 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่บัญญัติถึงการร้องทุกข์ต่อเจ้าหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว ก็มีเพียงมาตรา 124/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่บัญญัติถึงการร้องทุกข์กรณีเด็กเป็นผู้เสียหายเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงต้องนำวิธีการสำหรับการร้องทุกข์ เฉกเช่นเดียวกับวิธีการร้องทุกข์ที่บุคคลปกติทั่วไปเป็นผู้เสียหายมาใช้กับผู้เสียหายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ซึ่งทำให้ผู้เสียหายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในเบื้องต้นได้ จึงสมควรที่จะมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในประเด็นเรื่องการรับคำร้องทุกข์เพื่อให้ผู้เสียหายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาสามารถเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในเบื้องต้นได้อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกับบุคคลปกติทั่วไป

ประการที่สอง ปัญหาการสอบปากคำของผู้เสียหายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ตามหลักในการค้นหาความจริง (Examination System) ภายหลังจากที่ผู้เสียหายได้ทำการร้องทุกข์กล่าวโทษถูกต้องตามกฎหมายแล้ว หน้าที่ในการทำการสอบสวนจะเริ่มต้นขึ้นที่เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวนซึ่งก็คือ พนักงานสอบสวน เมื่อผู้เสียหายมักจะเป็นผู้ที่รู้เห็นเหตุการณ์ด้วยตนเองถึงข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดอาญาที่เกิดขึ้น พนักงานสอบสวนจึงต้องทำการสอบสวนด้วยการสอบปากคำผู้เสียหายเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงดังกล่าว เพราะการสอบปากคำเป็นวิธีการหนึ่งในการค้นหาความจริงเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐาน ข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหาเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ซึ่งบทบัญญัติมาตรา 133 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการออกหมายเรียกผู้เสียหายมาถามปากคำเมื่อมีเหตุอันควรเชื่อว่าถ้อยคำของเขาอาจเป็นประโยชน์แก่รูปคดี

เมื่อผู้เสียหายที่ต้องมาสอบปากคำหรือให้ถ้อยคำต่อพนักงานสอบสวนเป็นบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา กลับไม่มีบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตราใดที่ได้บัญญัติถึงมาตรการหรือแนวทางการปฏิบัติในการสอบปากคำบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา นอกจากบทบัญญัติในมาตรา 133 วรรคสี่ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่บัญญัติถึงการถามปากคำกรณีผู้เสียหายเป็นหญิงในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ และมาตรา 133 ทวิ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่บัญญัติถึงการสอบปากคำกรณีเด็กเป็นผู้เสียหายเท่านั้น ดังนั้น เมื่อต้องทำการสอบปากคำ จึงต้องนำวิธีการสำหรับการสอบปากคำที่บุคคลปกติทั่วไปเป็นผู้เสียหายมาใช้กับผู้เสียหายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ซึ่งเป็นการขัดกับหลักการเลือกปฏิบัติและแนวคิดความเสมอภาคทางโอกาสในการที่จะทำให้นักลทุกคนเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างเท่าเทียมกัน จึงสมควรที่จะแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในประเด็นเรื่องวิธีการสอบปากคำ เมื่อผู้ที่ให้ปากคำนั้นเป็นผู้เสียหายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ทั้งนี้ เพื่อให้กระบวนการสอบสวนเกิดประสิทธิภาพและทำให้นักลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาสามารถเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างเหมาะสม

ประการสุดท้าย ปัญหาการสืบพยานผู้เสียหายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา หลักสำคัญประการหนึ่งในระบบกล่าวหา คือ หลักการพิจารณาต่อหน้าจำเลย (Confrontation) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้จำเลยมีส่วนร่วมรับรู้การดำเนินการทั้งหลายในศาลและให้โอกาสจำเลยได้ต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ และโดยที่มาตรา 172 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นบทบัญญัติที่ให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการสืบพยานโดยวิธีการไม่ให้พยานเผชิญหน้าโดยตรงกับจำเลยก็ได้ตามที่ศาลเห็นสมควร ซึ่งพยานนั้นอาจเป็นบุคคลปกติทั่วไปหรือเป็นบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาก็ได้ หรือในบทบัญญัติมาตรา 172 ตรี แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ได้กำหนดวิธีการสำหรับการสืบพยานเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีไว้ โดยไม่มีบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตราใดที่ได้บัญญัติถึงมาตรการหรือแนวทางการปฏิบัติในการสืบพยานผู้เสียหายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาให้มีความแตกต่างจากบุคคลปกติทั่วไป

1. ปัญหาการร้องทุกข์ของผู้เสียหายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ควรแก้ไขให้นววิธีการร้องทุกข์สำหรับเด็กมาใช้กับบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาด้วย โดยการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 124/1 จากเดิมที่บัญญัติว่า

เป็นว่า “ให้นำบทบัญญัติในมาตรา 133 ทวิ วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม มาใช้บังคับโดย
 อนุโลมแก่การจดบันทึกคำร้องทุกข์ในคดีที่ผู้เสียหายเป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีหรือเป็นบุคคลที่มีภาวะ
 บกพร่องทางสติปัญญา เว้นแต่มีเหตุจำเป็นไม่อาจหาหรือรอนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่
 เด็กหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาร้องขอและพนักงานอัยการได้ และเด็กหรือบุคคลที่มีภาวะ
 บกพร่องทางสติปัญญาไม่ประสงค์จะให้มีหรือรอนักจิตวิทยาดังกล่าวต่อไป ทั้งนี้ ให้ผู้รับคำร้องทุกข์ตามมาตรา 123
 หรือมาตรา 124 แล้วแต่กรณี บันทึกเหตุดังกล่าวไว้ในบันทึกคำร้องทุกข์ด้วย”

2. ปัญหาการสอบปากคำของผู้เสียหายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ควรแก้ไขให้น่าวิธีการสอบปากคำสำหรับเด็กมาใช้กับบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาด้วย โดยการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 ทวิ จากเดิมที่บัญญัติว่า

“ในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกายอันมิใช่ความผิดที่เกิดจากการข่มขืน ต่อสู้ ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพ ความผิดฐานกรรโชก ชิงทรัพย์และปล้นทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญา ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยสถานบริการ หรือคดีความผิดอื่นที่มีอัตราโทษจำคุก ซึ่งผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีร้องขอ การถามปากคำผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี ให้พนักงานสอบสวนแยกกระทำเป็นส่วนคดีในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก และให้มีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอ และพนักงานอัยการร่วมอยู่ด้วยในการถามปากคำเด็กนั้น และในกรณีที่นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เห็นว่าการถามปากคำเด็กคนใดหรือคำถามใดอาจจะมีผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจเด็กอย่างรุนแรง ให้พนักงานสอบสวนถามผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เป็นการเฉพาะตามประเด็นคำถามของพนักงานสอบสวน โดยมีให้เด็กได้ยินคำถามของพนักงานสอบสวนและห้ามมิให้ถามเด็กซ้ำซ้อนหลายครั้งโดยไม่มีเหตุอันสมควร

ให้เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่จะต้องแจ้งให้นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอ และพนักงานอัยการทราบ รวมทั้งแจ้งให้ผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กทราบถึงสิทธิตามวรรคหนึ่งด้วย

นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ หรือพนักงานอัยการที่เข้าร่วมในการถามปากคำอาจถูกผู้เสียหายหรือพยานซึ่งเป็นเด็กตั้งรังเกียจได้ หากมีกรณีดังกล่าวให้เปลี่ยนตัวผู้นั้น

ภายใต้บังคับแห่งมาตรา 139 การถามปากคำเด็กตามวรรคหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการบันทึกภาพและเสียงการถามปากคำดังกล่าวซึ่งสามารถนำออกถ่ายทอดได้อย่างต่อเนื่องไว้เป็นพยาน

ในกรณีจำเป็นเร่งด่วนอย่างยิ่งซึ่งมีเหตุอันควรไม่อาจรอนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอ และพนักงานอัยการเข้าร่วมในการถามปากคำพร้อมกันได้ ให้พนักงานสอบสวนถามปากคำเด็กโดยมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งตามวรรคหนึ่งอยู่ร่วมด้วยก็ได้ แต่ต้องบันทึกเหตุที่ไม่อาจรอนบุคคลอื่นไว้ในสำนวนการสอบสวน และมีให้ถือว่าการถามปากคำผู้เสียหายหรือพยานซึ่งเป็นเด็กในกรณีดังกล่าวที่ได้กระทำไปแล้วไม่ชอบด้วยกฎหมาย”

เป็นว่า “ในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกายอันมิใช่ความผิดที่เกิดจากการข่มขืน ต่อสู้ ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพ ความผิดฐานกรรโชก ชิงทรัพย์และปล้นทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญา ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยสถานบริการ หรือคดีความผิดอื่นที่มีอัตราโทษจำคุก ซึ่งผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีหรือเป็นบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาร้องขอ การถามปากคำผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ให้พนักงานสอบสวนแยกกระทำเป็นส่วนคดีในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็กหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา และให้มีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาร้องขอ และพนักงานอัยการร่วมอยู่ด้วยในการถามปากคำ

เด็กหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญานั้น และในกรณีที่นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เห็นว่าการถามปากคำเด็กหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาคนใดหรือคำถามใด อาจจะมีผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจเด็กหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาอย่างรุนแรง ให้พนักงานสอบสวนถามผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เป็นการเฉพาะตามประเด็นคำถามของพนักงานสอบสวน โดยมีให้เด็ก หรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาได้อินคำถามของพนักงานสอบสวนและห้ามมิให้ถามเด็กหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาซ้ำซ้อนหลายครั้งโดยไม่มีเหตุอันสมควร

ให้เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่จะต้องแจ้งให้นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาร้องขอ และพนักงานอัยการทราบ รวมทั้งแจ้งให้ผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กหรือเป็นบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาทราบถึงสิทธิตามวรรคหนึ่งด้วย

นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ หรือพนักงานอัยการที่เข้าร่วมในการถามปากคำอาจถูกผู้เสียหายหรือพยานซึ่งเป็นเด็กหรือเป็นบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาตั้งรังเกียจได้ หากมีกรณีดังกล่าวให้เปลี่ยนตัวผู้นั้น

ภายใต้บังคับแห่งมาตรา 139 การถามปากคำเด็กหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาตามวรรคหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการบันทึกภาพและเสียงการถามปากคำดังกล่าวซึ่งสามารถนำออกถ่ายทอดได้อย่างต่อเนื่องไว้เป็นพยาน

ในกรณีจำเป็นเร่งด่วนอย่างยิ่งซึ่งมีเหตุอันควรไม่อาจรอนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาร้องขอ และพนักงานอัยการเข้าร่วมในการถามปากคำพร้อมกันได้ ให้พนักงานสอบสวนถามปากคำเด็กหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาโดยมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งตามวรรคหนึ่งอยู่ร่วมด้วยก็ได้ แต่ต้องบันทึกเหตุที่ไม่อาจรอนักคนอื่นไว้ในสำนวนการสอบสวน และมีให้ถือว่าคำถามปากคำผู้เสียหายหรือพยานซึ่งเป็นเด็กหรือเป็นบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาในกรณีดังกล่าวที่ได้กระทำไปแล้วไม่ชอบด้วยกฎหมาย”

3. ปัญหาการสืบพยานผู้เสียหายที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ควรแก้ไขให้นำวิธีการสืบพยานสำหรับเด็กมาใช้กับบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาด้วย โดยการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 ตรี จากเดิมที่บัญญัติว่า

“เว้นแต่ในกรณีที่จำเลยอ้างตนเองเป็นพยาน ในการสืบพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี ให้ศาลจัดให้พยานอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก และศาลอาจปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(1) ศาลเป็นผู้ถามพยานเอง โดยแจ้งให้พยานนั้นทราบประเด็นและข้อเท็จจริงซึ่งต้องการสืบแล้ว ให้พยานเบิกความในข้อนั้น ๆ หรือศาลจะถามผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ก็ได้

(2) ให้คู่ความถาม ถามค้าน หรือถามดิงผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์

ในการเบิกความของพยานดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง ให้มีการถ่ายทอดภาพและเสียงไปยังห้องพิจารณาด้วย และเป็นหน้าที่ของศาลที่จะต้องแจ้งให้นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ทราบ

ก่อนการสืบพยานตามวรรคหนึ่ง ถ้าศาลเห็นสมควรหรือถ้าพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี หรือคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ โดยมีเหตุผลอันสมควรซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าจะเป็นผลร้ายแก่เด็ก ถ้าไม่อนุญาตตามที่ร้องขอ ให้ศาลจัดให้มีการถ่ายทอดภาพและเสียงคำให้การของผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีที่ได้บันทึกไว้ในชั้นสอบสวนตามมาตรา 133 ทวิ หรือชั้นไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 171 วรรคสอง ต่อหน้าคู่ความและในกรณีเช่นนี้ให้ถือสื่อภาพและเสียงคำให้การของพยานดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของคำเบิกความของพยานนั้นในชั้นพิจารณาของศาล โดยให้คู่ความถามพยานเพิ่มเติม ถามค้าน หรือถามติงพยานได้ ทั้งนี้ เท่าที่จำเป็นและภายในขอบเขตที่ศาลเห็นสมควร

ในกรณีที่ไม่ได้ตัวพยานมาเบิกความตามวรรคหนึ่งเพราะมีเหตุจำเป็นอย่างยั้งให้ศาลรับฟังสื่อภาพและเสียงคำให้การของพยานนั้นในชั้นสอบสวนตามมาตรา 133 ทวิ หรือชั้นไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 171 วรรคสอง เสมือนหนึ่งเป็นคำเบิกความของพยานนั้นในชั้นพิจารณาของศาล และให้ศาลรับฟังประกอบพยานอื่นในการพิจารณาพิพากษาคดีได้”

เป็นว่า “เว้นแต่ในกรณีที่จำเลยอ้างตนเองเป็นพยาน ในการสืบพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี หรือเป็นบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา ให้ศาลจัดให้พยานอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็กหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญา และศาลอาจปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(1) ศาลเป็นผู้ถามพยานเอง โดยแจ้งให้พยานนั้นทราบประเด็นและข้อเท็จจริงซึ่งต้องการสืบแล้ว ให้พยานเบิกความในข้อนั้น ๆ หรือศาลจะถามผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ก็ได้

(2) ให้คู่ความถาม ถามค้าน หรือถามติงผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์

ในการเบิกความของพยานดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง ให้มีการถ่ายทอดภาพและเสียงไปยังห้องพิจารณาคดี และเป็นหน้าที่ของศาลที่จะต้องแจ้งให้นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ทราบ

ก่อนการสืบพยานตามวรรคหนึ่ง ถ้าศาลเห็นสมควรหรือถ้าพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี หรือเป็นบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาหรือคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ โดยมีเหตุผลอันสมควรซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าจะเป็นผลร้ายแก่เด็กหรือบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาถ้าไม่อนุญาตตามที่ร้องขอ ให้ศาลจัดให้มีการถ่ายทอดภาพและเสียงคำให้การของผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีหรือเป็นบุคคลที่มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาที่ได้บันทึกไว้ในชั้นสอบสวนตามมาตรา 133 ทวิ หรือชั้นไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 171 วรรคสอง ต่อหน้าคู่ความและในกรณีเช่นนี้ให้ถือสื่อภาพและเสียงคำให้การของพยานดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของคำเบิกความของพยานนั้นในชั้นพิจารณาของศาล โดยให้คู่ความถามพยานเพิ่มเติม ถามค้านหรือถามติงพยานได้ ทั้งนี้ เท่าที่จำเป็นและภายในขอบเขตที่ศาลเห็นสมควร

ในกรณีที่ไม่ได้ตัวพยานมาเบิกความตามวรรคหนึ่งเพราะมีเหตุจำเป็นอย่างยั้งให้ศาลรับฟังสื่อภาพและเสียงคำให้การของพยานนั้นในชั้นสอบสวนตามมาตรา 133 ทวิ หรือชั้นไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 171 วรรคสอง เสมือนหนึ่งเป็นคำเบิกความของพยานนั้นในชั้นพิจารณาของศาล และให้ศาลรับฟังประกอบพยานอื่นในการพิจารณาพิพากษาคดีได้”

เอกสารอ้างอิง

- กุลยา ก่อสุวรรณ. **ภาวะบกพร่องทางสติปัญญา (Intellectual Disabilities)**. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2553.
- วีระ โลจายะ. **กฎหมายสิทธิมนุษยชน**. กรุงเทพมหานคร: วิคตอรีการพิมพ์, 2524.
- อานนท์ ศรีบุญโรจน์. **สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของผู้พิการทางสติปัญญา**. วารสารวิทยาลัยราชสุดา ปีที่ 10, ฉบับที่ 13 มกราคม-ธันวาคม 2557.